

A Haragistya nevének eredetéről

Jósvafőtől északra emelkedik a Haragistya mészkőfennsíkja. Döntő részben még a karsztvidék magyarországi részére esik, csupán északnyugati és északi pereme nyúlik át Szlovákiába. Határát kelet felől a Lófej-völgy, délről a Szappanos-tető és Ocsisnya-tető vonalába – nagyjából a jósvafői község határra – eső letörés, nyugat felől a Borzovai-pölje, északról pedig a Király-kúti-patak és az egykori (Szilice melletti) Ardócska (más néven Korotnok-Ardó) település medencéje adják.

A trianoni határ meghúzása előtt a Haragistya Borzova és (az északi peremen, kisebb részben) Szilice községek határába tartozott, míg jelenleg Aggtelek község határába sorolja a közigazgatási nyilvántartás. A 450-500 méter tengerszint feletti magasságú, töbrökkel erősen tagolt fennsík szinte összefüggő erdőtakaróval borított, az erdős tájat csak kisebb irtásrétek és tisztások szakítják meg.

A Haragistya neve a karsztvidék magyarországi földrajzi nevei között kissé idegen hangzású. Nem illeszkedik a magyar eredetű környékbeli földrajzi nevek tekintélyes hosszúságú sorába, s térbeli helyzete miatt nem rokonítható a Derenk környéki, gorál-lengyel eredetű földrajzi nevekkel (Velki-strosz, Kobujanka, stb.) sem. Kisebb nyomozás után rájöhettünk viszont, hogy a megoldást a térségben sok helyütt kimutatható, évszázadokra visszanyúló, szláv eredetű névadás körül kell keresnünk. Utóbbi jelenség bemutatásához példaként nem is kell messzire mennünk, hiszen a Jósvafő település nevében szereplő „Jósva” előtag a szintén szláv eredetű *Ilsva* > *Ilsva* szavakból (= égerfákkal szegélyezett vízfolyás) származtatható (DÉNES 1998).

Az idevágó etimológiai kutatások alapján a Haragistya helynév (földrajzi név) viszonylag egyértelműen a szláv *hrad* (= vár) szóra vezethető vissza. A név kialakulásának áttekintéséhez TORMA (2011) összeállítása nyomán érdemes felidézni, hogy a 12-13. századig a délszláv eredetű *grad* szót – a várak, erődített helyek megnevezésére – a Kárpát-medence teljes területén használták. Ekkortájt azonban a szlovák és cseh nyelvben a *g* hangot *h* hang váltotta fel, így az újabb névadások már a *hrad* szó felhasználásával történtek (a már rögzült helynevek viszont részben a régi formájukban éltek tovább – lásd például Visegrád, Nógrád).

A *hrad* szóból levezethető Hrad, Hradok, Hradek, Hradisko, Hradiste, Hradistye elnevezések (és számtalan változatuk) ennek megfelelően egykori várhelyekre, erődített telepekre, földhánysókra, földvárakra, és egyéb erődítésekre utaló helynevekként kezelendők. A Hrad földrajzi név alapvetően várat, illetve esetenként kastélyt, várkastélyt jelöl, míg a Hradok és Hradek kifejezések jelentése „kis vár”. A Hradisko, Hradiste, Hradistye, Hradistya földrajzi nevek „váras helyre”, várhegyre, vagy földvárra – az ismert helyszínek régészeti adatokkal való összevetése alapján elsősorban őskori (bronzkori), kisebb részben talán középkori létesítményekre, építményekre – utal(hat)nak. Az itt említett „várhelyes” elnevezésekből később

(gyakran az eredeti jelentés elhomályosulásával) a magyar nyelv kiejtési szabályaihoz idomulva számtalan alak jött létre, s esetünkben a Haragistya földrajzi nevet is a Hradistya (= város hely) elnevezésből tudjuk levezetni.

A Haragistya mészkőfennsíkjáról viszont jelenleg nem ismerünk semmiféle földvárat, vagy egyéb erődítésre utaló nyomot. Ellentmondásról lehet tehát szó? Elképzelhető, de nem feltétlenül! Egyrészt a földrajzi nevek „vándorlása”, kisebb távolságon belüli, több évszázad alatt lezajló áthelyeződése ismert jelenség, s akár ez (egy szomszédos terület nevének „átszállása”) is állhat a háttérben. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy a minden irányból – elsősorban a Jósva-völgy felől, de a Borzovai-polje felől is – kimagasló fennsík a régmúlt időkben valóban helyet adott valamilyen magaslati telepnek, vagy erődítésnek, csak ennek nyomai napjainkra már eltűntek, erodálódtak, lepusztultak. Lehetséges továbbá, hogy a fennsíknak csak valamelyik töbörközi magaslatán állt erődítés, de annak elnevezését egy idő után az egész fennsík „megörökölte”. Összességében csak a földrajzi név alapján nem tekinthetjük 100%-ban igazoltnak, hogy a Haragistya területén lett volna valaha földsáncal erődített terület, de hogy a névadás valamilyen ide eső, vagy közeli erődítéssel hozható összefüggésbe, az nagyon valószínű!

A Haragistya földrajzi név történeti adatolása természetesen lehetséges, de az ilyen irányú próbálkozásunk nehézségekbe is ütközik. Megemlítenéd ugyanis, hogy a *grad/hrad* szavakra visszavezethető földrajzi nevek sorában a karsztvidéken a Haragistya korántsincs egyedül, a közelből számos hasonló hangzású földrajzi név ismert, így a konkrétan a fennsíkra vonatkozó elnevezések kiválogatása sok esetben problémás. Az eligazodásban leginkább egy Pelsőctől délre, a Sajó-völgy keleti letörésén elhelyezkedő, valószínűleg késő bronzkori földvárnak otthont adó várhegy (a II. katonai felmérés 19. század közepéről származó térképe szerint: „Haragista Tető”) okoz fejtörést. A TORMA (2011) által ide – „Pelsőc, Gömör vármegye” – pozicionált névanyag egy része ugyanis akár a Haragistya fennsíkra is vonatkozhat, de az eredetileg ILA (1944) Gömör vármegyét feldolgozó monográfiájában közölt adatok helyének utólagos pontosítása már nem nagyon lehetséges (1337: Haradischa, Haradistha mons, 1551: Haragistia, Haragistyan, 1587: Haragistya fark, 1595: Haragistie, 1689: Hara-gisztipan, 1786: Hragistya és Hragistia allya, 1787: Haragystya erdő, 1799 és 1852: Haragistya, 1864: Haragistya tető, 1865: Haragistya völgy, 1887: Haragistya tető).

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a karsztvidék kissé távolabbi pontjain is felbukkannak hasonló névalakok, bár ezek gyaníthatóan (nagyobbrészt, vagy teljes mértékben) a Trianon utáni „hivatalos” szlovákiai helynévadással keletkezettek. A Felső-hegy Szoros-kő és Szádalmás település közé eső déli pereméről példaként említhetjük a Hradisko (Vár-domb) és Hradište (Vár-tető) nevű magaslatokat, de itt lehet utalni a Torna-patak völgyében, a Felső-hegy déli oldalában, Tornagörgő és Szádelő községek között emelkedő Hradisko (Nagy-Várad) nevű hegyre, amely

DÉNES (1983) szerint az egykori, 11. századtól kialakuló tornai erdőispánság (tornai uradalom) központjaként funkcionáló földvárnak adhatott otthont.

A Haragistya-fennsík nevét a 20. század előtti térképeket böngészve alig találjuk meg. A 18. század végéről származó I. katonai felmérés és a 19. század közepén készített II. katonai felmérés térképének helynévanyaga meglehetősen szegényes, azokról sok más, feltehetően már akkor is meglévő és ismert földrajzi név hiányzik. A Haragistya földrajzi név eddig megtalált első térképi feltüntetése (a ma Vízfakadás néven ismert egyetlen fennsíki forrást jelölő „Haragistya kút” megnevezéssel együtt) csak a 19. század végéről, a III. katonai felmérés térkép-szelvényéről származik, de további kutatásokkal nyilván a földrajzi név adatolása és a név eredete körüli fő kérdés is pontosítható – s talán tisztázható is!

*A Haragistya nevének térképi feltüntetése a 19. század végén (1887)
(Forrás: III. katonai felmérés)*

Irodalom:

- ILA B. (1944): Gömör megye II. – Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 622 pp.
- DÉNES Gy. (1983): A bódvaszilasi medence 800 éves története. (Borsodi Kismonográfiák 16.) – Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 159 pp.
- DÉNES Gy. (1998): A Jósua-völgy középkori történeti földrajzának áttekintése. – Kézirat, Budapest, 57 pp.
- TORMA I. (2011): Grad/hrad, zamek/zamok és származékaik a Kárpát-medencei helynévadásban (Várak, várhelyek, települések). In: CABELLO, J. – C. TÓTH N. (szerk.): Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. – Jósa András Múzeum, Nyíregyháza, p. 163-185.

Szomorad Ferenc